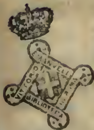
DE
BALNEIS
TRANSCHERII
Opidi Bergomatis,
QVAE EXSTANT OMNIA.

Quorum aliqua nunc primum in lucem prodeunt; alia vero multo emendatiora, quam vnquam alias: adiectis vbique in margine varijs lectionibus, ex diligenti variorum Codicum etiam manuscriptorum collatione.

Auctorum nomina sequens pagella indicat.

DE SVPERIORVM LICENTIA.

BERGOMI.
ANNO CIↃ IↃ XXCII.

Typis Comini Venturæ eiusdem Vrbis typographi.

14

De Balneis Transcherianis Scripta.

Bartholomæi Albani Bergomatis, quod antea sub Guilielmi Grataroli nomine circumferebatur.

Ludouici Zimaliæ, alias Zumalia Berg.

Guidonis Bergomatis. }
Io. Baptistæ Suardi Berg. } *nunc primum in lucem edita.*
Andreæ Baccij Elpidiani. }

AMPLISSIMO VIRO

SILVANO CAPELLO PATRITIO VENETO,

Domino suo colendiss.

EA OMNIA, quæ de Transcherij Balneis, siue aliorum typis excusa, siue manuscripta tantum, hactenus extabant, præcipue vero, quæ ab hinc triennium post eorum recentem, tua singulari cura & prudentia, instaurationem, obseruata accedebant diuulgare constitueram. Verum, nescio quibus interpellantibus quo minus, quod cæperam consilij, præstare valerem; non sum tamen omnino passus operam meam in ijs saltem rebus, quæ ante postremam hanc instaurationem tum a veteribus, tum a recentioribus scriptis trãdita fuere, desiderari. Consentaneum enim mihi visum est, communi commodo inseruire cupienti, cum, ut per me eorum vbique terrarum vires, & præconia cunctis innotescant ita, vt complures inde sibi salutem petant in morbis, & multis, et prope desperatis; tum etiam vt quamplurimi exiguo sumtu inuitentur ad libellum hunc emendum, qui facile ab emptione deterreantur, si pecuniæ pluſculum in grandius volumen Venetijs impressum, in quo de Balneis fere omnibus

men=

mentio fit, insumendum esset. Quare si hac tum doctis, tum bonis viris, in quorum gratiam edenda duxi, grata esse intellexero, ad alia facillime accingar de hac ipsa materia imprimenda. Quidquid autem huius generis a nobis edetur, tuo nomini nuncupandum, dicandumq; censuimus SILVANE Vir Clarißime, cum ne ingrati animi notam apud te subeamus, per quem instaurata, & reformata fuere, adeo, vt iure optimo ipsorum Balneorum, rerumq; omnium ad ipsa pertinentium Dominus vocitari sis meritus, & quia, quæ temporum iniuria iamdiu iacebant, magnificentius, quàm vnquam antea, erexeris, nobisq;, ac posteris in multorum salutem, vel alioquin desperatam restitueris: tum etiam ob singularem beneuolentiam, animiq; propensionem, candorem, & lenitatem in omnibus complectendis, quo tempore Ciuitati huic leges, atq; iudicia integerrimus Prætor administrasti. Huc accedit tuorum in me magnitudo meritorum tanta, vt cum tibi in perpetuum deuinctum me intelligam, ac debiturum, sic mihi patronum delegerim contra maleuolorum, detractorumq; calumnias, vt hoc tutus præsidio non dubitem tum opusculum hoc, tum alia in futurum emittenda ab inuidiæ dentibus non dilaceratum iri. Vale. Bergomi Kalendis Augusti. CIƆ IƆ XXCII.

Seruus humill.

Cominus Ventura typog.

INDEX EORVM

quæ in hiſce de Tranſcherianis Balneis Scriptis continentur.

A

B

C

D

S

T

V

FINIS.

BARTHOLOMAEI ALBANI BERGOMENSIS, COLLEGII OLIM MEDICI; DE BALNEIS VALLIS TRANSCHERII LIBELLVS,

Proprio Auctori nunc primum assertus.

Guilielmo hic Gratarolo adscriptus in hactenus impreßis Codicibus legebatur, quibusdam alicubi detractis; & alijs alibi mutatis, aut adiectis: quorum, quæ aptius inseri potuerunt, ne hic desiderarentur, diuerso charactere impressa, & hemicyclis inclusa, in præsenti etiam editione exhibentur.

CAPVT. I.

Locus, & instauratio Balneorum.

Alnea Vallis Trāscherij, a Ciuitate Bergomi per decē (*Italica*) miliaria distantia versus Orientē, iam vetustate dilapsa, (*postea*) per Serenifsimi Dominij Venetorum Illustr. Capitaneum Generalem, potentemque Dominum, Dominum Bartholomæum Coleonum de Andegauia, Magnificumq; ac generosum Ciuem Bergomi, in longe meliorem, sublimioremq; formam redacta sunt, Anno Do-

mini ſeptuageſimo, ſupra milleſimum, & quadringenteſimum. *(quamuis etiam hæredum incuria, uel negligentia rurſus pæne diruta ſint. quæ tamen non multa impenſa reſtitui egregie poterunt. atque interim illorum non inutilis, nec infrequens eſt vſus.)*

CAPVT. II.

De condicionibus Aquæ Balneorum.

AQua *illa* actu frigida eſt, *(quia non parũ longe educitur ab ei⁹ calida minera,)* & *(ſubſtãtia)* clara, *reperta de ſubterra pluſquam per brachia decẽ. aſcenditq; per puteũ fabricatum ſumma cũ diligentia, ne alia, *(illi vicina dulcis)* Aqua *(præterfluens)* ei admiſceatur: neque mali eſt ſaporis: tranſitque, ad quattuor loca Balneorum ſeparata, *(modo aptentur, ut futurum ſpero,)* & arte calida, prout oportet. in quolibetq; eorum Gutta apte recipi poteſt, vbi opus eſt.

* reptẽns

C A P V T. III.

De Minera.

MInera Aquæ eſt ſulphurea ſatis: nam a longe odor ſulphuris percipitur: et ſi argentũ in ea ponitur ſubito in colorẽ rubeum, *(ſeu croceum)*

ceum) uertitur. eſt etiam nitroſa, ſeu baurachia, *& ſalſa*; nam aues, & animalia quadrupeda concurrunt ad eius potum, maxime tempore ueris, propter ſalſedinem. (†*nitrum quoq; ſuper lapides quos lambit Aqua reperitur.*) ſiq; diu bullierit, cōſumtis tribus partibus Aquę, prę nimia ſalſedine minime in ore teneri poteſt. & (*præſertim*) merito nitroſitatis fit ſolutiua: (*ut experientia quotidiana demonſtrat.*) Declaratur etiam ex effectibus, & operationibus eius. in codicibus enim Medicinę determinatur de effectibus, & operationibus cuiuſq; Minerę, maxime a D. Auicenna Libro primo, Fen ſecūda, Doctrina ſecunda, Cap. decimonono, Summæ primę. ibidem enim declarat operationes, quæ conſequuntur ex uſu Aquę ſulphureę, & nitroſę, cuiuſmodi hæc eſt, ut experientia quotidiana peroptime demonſtrat.

† Ex Zimalia.

CAPVT. IV.
De viribus Aquæ.

DE virtutibus Aquę dicetur, notando quòd hæc Aqua in corpore humano quinque modis operatur, videlicet: eius potu, balneatione, receptione guttæ (*ſeu ductu,*) in varijs mēbris uti oportet, clyſterizatione, & linitione luti

ubi oportet. Aqua iſta mirabilis eſt uirtutis, uti quotidiana *(pæne)* experientia docet. ualet enim ad plures infirmitates, quam ualeat Aqua Porretana, *(quas famoſa illa Aqua curare non ualet,)* ut infra *(dicetur:)* neq; eſt tanti *(ut illa)* timoris & periculi in eius* uſu, & vitę obſeruationis negligentia. Vſus huius Aquę (†*modo inferius narrando, ualet omnibus ægritudinibus frigidis, phlegmaticis, ac melancholicis.*) curat *(ſiquidem)* dolorem capitis etiam antiquum, ſiue per eſſentiam, *(ut uocãt;)* ſeu per colligantiam, *(& conſenſum)* aliorum membrorum, maxime ſtomachi, & matricis. Humiditates capitis ſuperfluas exſiccat: cerebrumq́; debilitatum confortat. Paralyſi, ſpaſmo, ſeu tetano, tremori mẽbrorum, neruorumq́; debilitati, ualde confert. Oculorum defectui *(ualde)* ſubuẽnit. Tinnitum, & ſibilum aurium, & ſurditatem nõ antiquam curat: antiquæ uero non parum prodeſt. Stricturã narium, ſeu coryzam ex catarrho curat: ac catarrho cuiuſq; condicionis ualde prodeſt. Debiliter olfacientibus ſubuenit: & narium fœtorẽ curat. Humiditates linguæ, *(ac reſolutionem,)* conſumit. raucedinem uocis ex humiditatibus clarificat. vuulam prolongatam, *(& laxatam columellã)* reducit. *(Aphthas, ſeu)* alcola, ulcera oris

*uſus.

† Ex Zimalia.

&

& gingiuarum curat: orisq; fœtorem remouet. Difficultati anhelitus, & asthmati ualde confert, & curat, si non sint antiquata. tussim curat, si nō ex phthisi est, aut *vulnere pulmonis. Debilitati stomachi mire subuenit. appetitum perditum recuperat. sitim extinguit. vomitum curat: ipsumque stomachum ab omnibus superfluis humoribus, & a comestis, quæ digeri non possunt, (*seu inconcoctis*) purgat. duritiem stomachi, & splenis tollit. Oppilationes hepatis, stomachi, splenis, mesaraicarum, & aliorum membrorum tollit. curat etiam icteritiam (*utramque*,) hepaticam, & spleneticam: ad oppilatosq;, (*& cachecticos*) summa est medicina; & ad (*ascíticos*) hydropicos: clarumq; ac bonum colorem efficit, (*& restituit.*) Intestina mundificat, & purgat a superfluitatibus quibuscumque: & vermes expellit; & alia animalia quacumque de caussa in eis exsistentia, (*& quacumque alia præter naturam contenta.*) Quare dolorem colicum, & iliacum curat: dolorem renalem tollit, & iliorum: arenam ex renibus excludit: renesque mundificat: & eorum debilitati confert Vesicam mundat: & lapidem in ea non confirmatum rumpit, & expellit. ardorem vrinæ curat magnifice: & frequē

*ulcere.

tem

tem mictum tollit. non valentibus etiam vrinā retinere,(*& stranguriæ*) ſubuenit. nam mirabiles effectus, in paſſionibus renum, & veſicæ operatur; & in breui tempore, cuiuſcumq; ætatis, & condicionis exſiſtant, vti longo tempore expertus ſum, & præſertim a duobus menſibus citra. Matricem purgat: fluxumq; materierum albarum curat: oppilatas matrices deoppilat; & mulieres ad conceptum præparat mirabiliter. Dolori dorſi, ancharum, ſciaticę, (*coxendicumúe,*) podagrę,ac chiragrę confert ualde. Non ualentibus ſe mouere propter neruorū debilitatem, etiam ex vulneribus, & contuſionibus,(*ac ſideratis*) mire opitulatur. (*in vniuerſumq; neruorum imbecillitati ſubuenit.*) Tineam curat,(*phthiriaſim,*) aſaphati, & puſtulas corporis (*totius,*)ſcabiem, pruritum, impetiginem, ſerpiginem, vlcera maligna, & crura marcida, (*ſanioſa,*)& inflata,(*tumeſcentiaq;.*) quamplures inſuper leproſos curauit, & de præſenti curat. Debiles fortificat. Extenuatos, & macilentos impinguat. Febribusq; antiquis, & humoralibus, (*ſeu putridis*) ſubuenit cum Dei auxilio.

CAPVT. V.

De modo obseruando.

ANtequam quis se transferat ad Balnea, *(& Balneis vtatur.)* debet esse purgatus, iuxta consilium experti Doctoris Medicinę, *(& periti Medici.)* nam Aqua citius penetrat, & operatur in breuiori tempore. & ea die, qua applicuerit ad Balnea, *(ob laßitudinem, non intret Balneum, nec bibat Aquam, sed)* quiescat.

CAPVT. VI.

De tempore.

COnueniens tempus se transferendi ad ea, & eis vtendi, est tempus calidum & siccum: & quanto calidius & siccius, tanto melius, quocumque tempore anni. quare in diebus canicularibus, videlicet a die decima iulij ad vicesimam augusti, si tempus est siccum, optime operatur.

CAPVT. VII.

De modo iterum.

MOdus obseruandus postquam applicuerit. Mane sequenti, si tempus fuerit clarū,

in Dei Nomine, in ortu Solis intret Balneũ ſuauiter calidum, in quo moretur donec delectat. communis *(vero)* mora eſt circa horam *(vnam:)* poſtea quando placet, exeat; & bene exſiccetur pannis calidis; & intret lectum bene coopertus pãnis *(calidis,)* ne ſentiat frigus; & ibi moretur donec ſudauerit, non dormiendo; & iterũ exſiccetur cum pannis calidis; & parũ quieſcat: deinde ſurgat; & prandeat mediocriter: ſed non exponat ſe aeri, donec tranſactę ſint duæ horæ. interim vacet lectioni; aut *(honeſto, nec ſerio)* ludo; aut confabulationi iocoſę, donec venerit hora cenę. & non dormiat, niſi per horas duas poſt. Mane ſequenti in ortu Solis incipiat bibere Aquã quantum poteſt, abſq; *(tamen)* uiolentia: deinde ambulet p loca amœna ſuauiter. & poſt quã perceperit deſcenſum Aquę de ſtomacho, iterum bibat vt prius: deinde ambulet; & tertio bibat, ut ſupra: conſideretq;, quot cyathos biberit; & quot mingeт; & quot per anum emittet, aut per uomitum. & ſi ipſam emiſerit, & non ſentiat *(ex ea)* corpus graue, prandeat comedendo panem infuſum in brodio, infraſcriptarum carnium, *(conuenienti,)* aut panatam in eo factam. & bibat vnum cyathum, aut medium vini. cenet autem mediocriter comedendo

dendo etiam de infrascriptis carnibus. Et si non haberet beneficium ventris ante collationē, seu prādium, recipiat clystere tepidum ex Aqua Balnei cum oleo oliuę, sale, & melle violato, aut puluere zuccari (*rubei.*) Si uero nō emitteret Aquā, intret Balneum vt primo; & fiat, ut supra: deinde sumat panem in brodio, ut supra. altero vero mane, si est fortis, iterum bibat Aquam, ut pri⁹: & potest etiam in vesperis intrare Balneum (*duabus horis ante cenam.*) & si est debilis, non bibat; sed balneet: & talis (*debilis*) uno die bibat, & altero non bibat; sed intret Balneum. & si est valde debilis quiescat per diem (*unam,*) aut plures, prout placuerit: deinde vtatur. († *in bibendo autem perseueret, quousq; uiderit Aquam claram exire, ut eam biberit. nam tum perfectam denotat purgationem: & communiter erit usq; ad viginti dies, bibendo tamen alternatis diebus, die intermedio Balneum intrando.*) † Ex Zimal.

CAPVT VIII.
De Gutta, & Luto.

PAtientes autem catarrhum, aut dolorem in aliqua parte corporis, aut debilitatem, postquàm biberint quinque aut sex diebus, inci

piant recipere Guttam; aut ponere Lutũ in partibus læsis; & non ante. & quotidie sic facient. & Lutũ permittant exsiccari in dictis membris, ubi positum fuerit: deinde lauent, donec sanitati restituti sint. Et qui Guttam volunt recipere super caput; aut Lutum ponere, prius dicta (*cum*) Aqua abrasi sint. †*Si sumant super uerticem, extendant se supine; si verò super occiput, super ventrem iaceant, & Guttam cadere faciant super locum læsum, ad minus per dimidium horæ. cum accipiunt in occipite, vngantur prius nares, & frons oleo rosaceo; aut epithemētur aqua rosacea, ad repercutiendum illuc materiam fluentem. si sint fortis virtutis, possunt sumere per horam bis in die, scilicet mane, & vesperi ante cenam horis duabus, continuando per decem, vel duodecim dies, prout opus fuerit. post autem Guttæ assumtionem quiescant per horam in loco temperato: euitentq; frigus, & ventum. Et quia Lutum non minoris est virtutis, àqum Aqua, declarabo fusius, illo vtendi modũ. Accipiatur de pinguiori Luto, et antiquiori, quod cognoscitur ex lenitate, mollitieq; : & exponat se infirmus Soli cum membro ægrotante discooperto; ac superextēdat Lutum mediocriter: & dimittatur in Sole exsiccari desuper. tũ habeat Aquam Balnei calidam, qua membrum lauetur, donec totum Lutum deciderit: postea Lutũ renouet super membrũ. ac sic faciat ad minus quater in die, ita perseuerando vsquequo se liberatum senserit. euitet tamen ne interim Solis calor corporis residuum excalefaciat multum, ac inflammet, quod vlterioris mali caußa esse posset.)*

† Ex Zimal.

C A=

CAPVT IX.

De regimine uitæ. de Aere primo.

A Vento se præcaueant, a pluuia, & a mora sub radijs Lunę.(*Aer ad siccitatem declinet.*) uitent etiam frigus, & Aerem caliginosum, (*aut nebulosum.*) quare habeant vestes opportunas, & pallia. Aquam pręterea aliam non tangāt (*frigidam.*)

CAPVT X.

De Cibis, & Potibus.

VTantur pane bono frumenti, (*probe confecti*) carnibus pullorum iuuenum, hædi, castrati unius anni vel circa, vituli a lacte, perdicum, & auicularum in arboribus, & in pratis uiuentium: & sint elixę. & melius est vt in Aqua Balnei decoquantur. vtantur (*insuper natante pane, seu*) panata, brodeto, & pane in brodio, ac farre aliquando, ac ouis recentibus sorbilibus. Vinum autem sit album, (*aut citrinum,*) aut cisolum, seu pauci coloris, & leue. & si est potēs, misceatur (*cum*) Aqua Balnei, aut Aqua simplici cocta. meli⁹ tamē est vinum leue, (*oligophoron,*) absq; Aqua. De hora sumendi cibum, dictum est. De q̃titate. Parce & minus solito comedāt.

CAPVT XI.

De Somno, & Vigilia, reliquisq; rebus non naturalibus.

DOrmiant, transactis duabus horis post cenam, tota nocte usque ad ortum Solis; ab † Ex Zimal. ortu Solis usque ad noctẽ vigilent. (†*dormiantq; in locis eleuatis, non à terra suffocatis, nec humidis, aut frigidis.*) De motu & quiete. Leuiter deambulent ante cibum, non supercalefaciendo se. alijs possunt quiescere horis. (*post cibum quiescant.*) De beneficio corporis. Procurent *moueantur id habere omni die. & si ex se nõ* mouetur (*aluus omni die,*) vtãtur clysteribus ex Aqua Balnei cum oleo oliuæ, sale, melle violato, aut pul- † Ex Zimal. uere zuccari, (*vt supradictum est,*) tepidis: (†*aut potent aquam carnis ante cibum.*) De accidentibus animę. Gaudeant, & lętentur, uitentq; irã, animi perturbationem, & graues mentis cogitationes. Insuper a coitu abstineant.

CAPVT XII.

De recessu à Balneis.

VIdendum est postremo de tempore recedẽdi ab eis; & ordine obseruando post recessum.

ſum. *(Tempus recedendi, atq; ordo à receſsu ſeruandus is eſt.)* Quando emittent Aquam claram, uti bibent, per urinam, & per anũ, duobus diebus ſucceſsiuis, erit ſignum bonę, & ſufficientis purgationis. quare amplius non bibant. Balneum tamen intrare poſſunt; & Guttam recipere; ac Luto liniri ad placitum. Quando vero recedent, hortor, & conſulo, ut per dies quadraginta, aut triginta ad minus, ordinem ſuprascriptum uiuendi obſeruẽt. quia ſi ſic fecerint, in dies fient ualidiores, & ſecuri ne recidant. Vſq; ad prędictum tempus nõ tangent Aquam aliquam, nec pro lotione manuum, nec faciei, nec crurum; immo a pluuia ſe pręcaueant. ſi Aquam Balnei non habebũt, utãtur uino albo, aut pauci coloris *(alterius, paucifero,)* pro lotione. Pręterea caueant ne in receſſu ſupercalefiãt. quare leuiter deambulent, & parum in die, pedeſtres: equeſtres vero ſuauiter equitent, non itinerando multum. ſufficiat eis in die itinerare per miliaria quindecim, *(Italica, aut circiter.)* Non debent inter prandium, & cenam comedere, aut bibere: potius tempeſtiue cenent. Si uero non habebũt beneficium corporis omni die, recipiant ſuppoſitorium ex melle, aut betę radice; aut, quod melius, clyſtere cum brodio

ſu-

ſupra ſcriptarum carnium, oleo oliuę, ſale, melle violaceo, aut puluere zuccari. & inſuper quando erunt domi, ab vxoribus ſuis pręcaueant. & cum Dei auxilio conualeſcent ex ſuis infirmitatibus, ad laudem illius, qui viuit & regnat trin', & vnus, per infinita ſecula ſeculorum. Amen.

Et ſic eſt finis huius Opuſculi Anno ſupraſcripto, ſcilicet, milleſimo, quadringenteſimo, & ſeptuageſimo, de mēſe Iulij die viceſimo ſeptimo, per Excell. Artium, & Medicinę Doctorem Dominum Magiſtrum Bartholomæum de Albano.

Ex vetuſtiſſimo Exemplari manu ſcripto, inuento in Bibliotheca Fratrum Dominicanorum: Quod etiam in Italicam linguam verſum, ſub eiuſdem Auctoris Bartholomæi ſcilicet Albani nomine, in ædibus Bartholomæi Coleoni, Pietati dicatis, ab anno 1524. uſque ad hęc tempora ſeruatur.

Barthol. Alb. Finis.

DESCRIPTIO BALNEORVM VALLIS TRANSCHERII

Ludouici Zimaliȩ Bergomensis Medici.

Ad Ill. D. Bartholomæum Coleonum Bergomatem Capitaneum Generalem Exercitus Illustriss. ac Sereniss. Duc. Dominij Venet.

EXORDIVM.

Ihil perinde Reges ac Principes decet BARTHOLOMAEE Inuictissime, ac de hominum genere bene mereri, quod tum vel pręcipue faciunt, cum præclara illa dona, quę Deus ac natura ad vtilitatem mortalium terris indulsit, diligenter exquirunt: inuenta, in vsus hominum proferũt: & animi sui magnitudinem, ac munificentiam in ijs, quæ inuenerunt, dirigendis, ac conseruandis, & si fieri potest augendis, ostendunt. Id Tu cum pro singulari quadam sagacis ingenij bonitate intelligeres, iam inde ab ineunte ętate ad hoc animum ma-

maxime appulisti, ut omnibus quidem, sed Patrię tuę in primis prodesse posses. itaque cũ omni genere virtutum animum iam excoluisses, & parentibus, ac maioribus tuis, quorum nobilitas, ac uitæ integritas, Ciuitatem nostram iam pridem illustrauit, parem te probasses, militarem disciplinam ab optimis Ducibus Cerpelione, Brachio, & Sforcia, summo studio percepisti, & assidua in vario bellorum genere exercitatione ita excoluisti, vt Italia parem hodie tibi habeat neminem. quod Sapientissimus Senatus Venetus facile intellexit, & virtutem tuam admiratus, magno atq; excellenti pręmio a se quoq; honorandam iudicauit. Itaque quod tribuere maximum potuit, id tibi ultro detulit: exercitumq;, & imperium suũ uirtuti ac fidei tuę cõmisit. quod non solum sanctissimę illi Reipublicę, sed vniuersę plane Italię felix, ac faustum fuit. Nam & consilij tui maturitate, & armorum splendore inuidas, atque insidiosas quorundam Principum cogitationes ita repressisti, ut nihil hodie, quàm pacem malint: & Saturnia ac plane aurea quædam per te nobis ętas sit restituta. Proinde in tanto totius Italię otio, cũ arcendis hostibus opus armis iam non esset, negotium Patrię vtilissimum tibi iniunxisti: ut maximis

ximis tuis impendijs, & opere magnifico aquas ad agros irrigandos ex Serio flumine regio deriuandas curares. Itaque factum est, ut beneficio tuo longe maxima pars agri Bergomatis, antea squalens & prope sterilis, hodie sit aspectu iucunda, & cereali fruge fecunda: † Patriam nostram delectet simul & pascat. Itaque gratulor tibi Princeps optime pariter ac fortissime, quòd in proposito isto honestissimo, quamdiu materia corporis tui formam tenebit permansurus esse videaris. Nam etsi vsum breuis huius vitæ mors naturalis aliquando auferet, tantarum tamen virtutum fama aliam tibi longe diuturniorem vitam instaurabit. Viues enim quamdiu Serius fluet; quamdiu permanebunt in rerum natura latifundia illa, quæ maritandis virginibus, quæ pascendis ijs qui in carceribus sunt, quæ Sacerdotibus, & sacris Aedibus ornandis, ac seruandis, destinasti. Quam uero pulchrum illud, quam memoratu dignum, qđ eadem illa ingenij bonitate, qua cetera nouisti, illud quoque intellexisti, in Valle Transcheriana, Balnea saluti hominum commoda posse erigi; & oblatam tibi esse nouæ liberalitatis materiam vehementer es gauisus. Nam cum ad Cherium amnem, non procul ab Aede Diui Pancra-

tij puteum, quem Salinam nuncupabãt, & prope hunc etiam manantis ex abdito ſpecu Aquæ riuum, *vtrumq; ſalſum ac ſulphurei odoris †reperiri audiuiſſes, iuſſiſti homines rerum naturalium peritos, & Medicos eruditos rem diligenter inſpicere. qui tum ex guſtu & colore, tum ex decoctione aperte intellexerunt eas Aquas Sulphuris, Nitri, ac Salis partes quaſdam trahere, & vim medicam aduerſus innumerabiles morbos habere; nec alijs Balneis ac Thermis, quæ in diuerſis Italiæ Regionibus viſuntur, concedere. Itaque ſacrum iſtud, & cæleſte donum ad tollendos morbos, & ſanitatem ſeruandam a Deo datum vniuerſorum commodis patere uoluiſti, magnificis & ad rem accommodatis ædificijs locum ornaſti; vt, & medelæ recte exhiberentur, & ægrotis illuc confluẽtibus hoſpitium commodum, & prope gratuitum aperiretur. Tuo igitur beneficio poſthac, & ægroti ſalubria hinc adiumenta ſentient; & Patria noſtra hac tam vtilium Balneorum dote fiet illuſtrior. Qua tua liberalitate ego quoque excitatus de ijs Aquis, quæ memoratu digna ſunt ſcripſi. ſic.n. ſperaui fore, vt, & tu liberalitatis tuæ alacriori animo poſſes meminiſſe; & Patria noſtra tã præclaro Dei munere, & magnificentiæ tuæ largitate

*illumque *uel* unumq;
†*non habet impreſſus* reperiri audiuiſſes;

tate lętari, atque ad imitationem tui ita excitari, vt hæc Balnea per te erecta, perpetuo conseruanda, & celebranda curet. In hoc autem perbreui opere Aquarum ipsarum essentiam, vires, laudes, ac medicinas, vsumq́;, & vsus ipsius modum, ac tempus, fideliter ac breuiter explicabo. hoc vero totum, quidquid est, tibi dicatum volo, cui meipsum, & mea omnia iampridem dicaui, ac consecraui. Vale Patriæ præsidium, ac decus. Bergomi die penultimo Decembris M CD LXX.

Tabulæ seu Indicis Balneorum S. Pancratij Vallis Transcherij,

CAPVT PRIMVM.

Minera.

MINERA Balnei huius*putealis deprensa est per lambicationem tenere Sulphuris, Salis, & Nitri partem; *per odorem etiam, cum sulphureum habeat emanans; & insuper Argentum ipsum colore*Sulphuris tingit: cūq́; potata† ventrem soluat, ꝙ Salis partem teneat cognoscitur; & cum nomine*antiquo, puteus vnde hauritur, Salina nuncuparetur*. Nitrum quoque cum super lapides*labitur persæpe re-

*putealis uisa est
*uel putealis supradicti uisa est

* Sulphuris quidem, p odorem quē sulphureum habet emanās
* sulphureo tingēs, & epota uētrem soluit. ꝙ uero salis
† Aqua uentrem
*antiquo, Salina nuncupetur
* emanat

 pe-

*dictas Aquas peritur. Et necesse est *dictam Aquam Mine-
*fluunt rarum, super quas *fluit, virtutem detinere. A nullo præterea dubitandum, quin ad Mineram istam concurrat influẽtia, seu virtus Astrorum: cum in quolibet tẽpore uniformiter operetur, seruatis debitis circumstantijs ad hoc requisitis.

CAPVT SECVNDVM.

Vires.

†a'ij addũt n. PRIMO† Aqua ista, prout inferius declara-
*ualet bitur, *prodest omnibus ægritudinibus frigidis, & phlegmaticis, & melancholicis, vt sunt, catarrhus in cerebro, paralysis oculorum & linguæ, & oris tortura; & similibus ægritudinibus
*Prodest in capite phlegmaticis. *Valet etiam melancho-
*depilationi licis, impetiginosis, scabiosis, furfuribus, *defluuio capillorum, & omni defœdationi cutis, capi-
*Valet tis, & faciei. *Confert etiam omnibus ægritudinibus frigidis gutturis, pectoris, & pulmonis, ut
*Amygdalæ sunt *Tonsillæ tumefactæ, dolores colli, mollificatio linguæ, & neruorum gutturis; vt sunt etiã asthma, tussis phlegmatica, & maxime a phleg-
neruorum mate salso; vt sunt etiam oppilationes *venarum pulmonis, pectoris, & hectica. Valet ad ægritu-

tudines cordis; vt cardiaca, cordis tremor. Valet etiam ægritudinibus membrorum naturalium frigidis; ut sunt humiditas stomachi, & eius ventositas. appetitum sopitum incitat. sitim remouet mendosam. vomitum phlegmaticum curat, *eiusq; fluxum. os stomachi ab humore melancholico, & acetoso mundificat. ægritudinibus intestinorum subuenit; ut sunt colica ventosa, phlegmatica, & fæcalis. Vermes interficit, ac *educit; & maxime ascarides. Lubricitatem matricis, & oppilationes ipsius remouet: & doloribus ventosis & frigidis ipsius matricis prodest. Aegritudinibus hæmorrhoidum confert, cęcas resoluendo, & apertas consolidando. Hepatis & splenis oppilationes, *icterum, & hydropem †ascitem, & febres oppilatas curat. Arenulas in renibus, & vesica exsistẽtes; saniem & apostemata phlegmatica in eis exsistẽtia mundificat: excoriationibus etiam eorum confert. ardorem vrinæ remouet, †uel *mitigat. Dolores iuncturarum mitigat, & resoluit. Passiones neruorum in toto corpore, vt est spasmus, paralysis, podagra, *ischias, *& arthritis, remouet. Morbos subcutaneos salsos, & melancholicos preciose mũdificat; vt sunt lepra, impetigo, scabies, serpigo, saphati, & similes ægritudines: a quibus

*atque

*exterius educit

*icteritiam

*asciticam

†non habẽt aliqui.

*confert

*sciatica

*& artetica

*uel sciaticas & arteticas

*uel ischiadicos & arteticos remouet morbos, subcutaneos aut ...uos

qb ęgritudĩib* † in hoc xvj. annorũ ſpatio, quo in ipſis Balneis uerſatus ſum, & multis aſtiti ipſas Aquas ſumẽtib* *& ad expulſionem

bus* plures vidi laudabiliter curari, & iuuari, † a xvj. annis citra, vſque in diem hodiernum. Balneum ex dicta Aqua morbos ſupraſcriptos ſimiliter maturat. *expulſiones præparat. nodoſitates iuncturarum, & contractiones neruorum mollificat. Si ex dicta Aqua fiat Gutta ſuper commiſſuras capitis ab alto cadens catarrhum exſiccat. Attracta etiam per nares eſcharas, & vlcera narium ſanat: ac earum oppilationes remouet. Lutum præterea emplaſtratum ſuper membra ſcabioſa, ſerpiginoſa, & leproſa mirabiliter ipſa mundificat: ac omnes defœdationes cutis abſtergit. *Vniuerſaliter omnes morbos phlegmaticos, & melancholicos; interiores, & exteriores, Aqua iſta, & Lutum curant, *modum tenendo infraſcriptum.

*Vniuerſaliterq;

* ſi in ea ſumẽda mod* hic teneat. *forte meli* leg.* ſi in ijs ſumẽdis &c.

CAPVT TERTIVM.

Tempus congruum.

*ꝑ Balneorũ uſu

TEMPORA anni magis congrua* ad Balneorum vſum bene conſiderari debent. nam ſi tempore incongruo vterentur, pro iuuamento nocumentum ſuſciperent. ideo* aduertatur. Tempus itaque conueniens, ſecundum communem Medicorum ſcholam, eſt veris & au-

* obſeruetur tẽpus quod conueniens.

autumni: cum aer*naturaliter ſit his tempori- *naturali curſu
bus magis temperatus. Verum quia talia tem- *uel ex naturali curſu
pora, vt plurimum pluuijs abundant, quæ*ha- *ſolent. uel poſſunt.
bent virtutes Balneorum corrumpere, ſeu*re- *confrangere
frangere;*ac etiam quia Balnea mineralia vt plu *ac præcipue eorum quæ mineralia,
rimum, & a prædominio materias humorales
frigidas, viſcoſas, difficilis eductionis*curant ic- *euacuant.
circo, quia calore potenti corroborant: conclu
do, ꝙ tempora Maij, Iunij, Iulij, & Auguſti, ad
Balneorum vſum eligantur.

CAPVT QVARTVM.

Præparatio, & modus.

VOLENTES itaque per dicta Balnea curari, antequam ad*locum Balnei accedāt, *ea accedunt.
purgentur vniuerſaliter a ſuis Phyſicis; deinde
*ſe conferant ad Balneum, & ibi per diem quie- *tranſeant
ſcant. Mane vero ſequenti in ortu Solis, vel pa-
rum ante,*colligant dictam Aquam in loco *ſumant
ipſius originis nitidam; & ipſam tepefaciant in
vaſe vitreo; & bibant tres, uel quattuor cyathos
dictæ Aquæ ſic tepefactæ, quę ſit quantitatis
vnc. xxxvj. deinde ambulent per cameram ab
aere frigido cooperti: & ſi non habent camerā,
tranſeant per viam pannis calidis taliter cooper

ti,

*illis
*ambulauerint
*&
*perfecerit

ti, quòd frigus eos non attingat, nec ſudor*eis accedat. & cum ſpacio horę ſic*perambulauerint,*ſiue dicta Aqua operationem*fecerit; ſiue non, iterum reaſſumant ſimilem Aquæ quantitatem; & iterum ambulent per horam more ſupradicto; & iterum tertio eandem Aquæ quantitatem aſſumāt. & ſi ab hora primę aſſumtionis, vſq; ad horam ſextam fecerit operationem per inferiora, tunc hora octaua, ab hora primę aſſumtionis Aquæ, prandeant. *Sinautem ſolum per vomitum, aut per vrinam eduxerit; aut nihil omnino eduxerit, quomodocunq; ſit, fiat clyſtere ex dicta Aqua, oleo oliuæ, & ſale: & operatione facta, hora ſupradicta prandeant. deinde facto prandio quieſcant; *& non tamen dormiant aliquo pacto, niſi exſiſtente conſuetudine, aut debilitate. tunc*aſſumto prandio, per duas horas poſt, per*mediam horam dormire liceat eleuato capite: ſed melius eſt*a ſomno abſtinere, ſodalitates quęrendo, & delectabiles ludos,*ſermones hilares & ornatos, eadem die non cenando.†quòd ſi hora cenæ ſtomachū ſenſerit a prandio abſolutum cum naturali appetitu, cenam leuem ſumat, vt modicum panis in aqua carnis madefacti; vt duo oua ſorbilia ſine albumine; vt plures bolos panis in vino infuſos

*Si uero
*& non dormiāt
*uel non tñ dormiant
*enim aſſumto
*dimidiam horā dormire poteſt, uel poterit
*dimittere dormitionem, ſocietates
*ioq̃las alacres &
† & alij

ſos, cum pauca vini bibitione: & poſt comedat *Coriandrorum confectorum præparatorum quod ſufficiat. deinde Solis in occaſu *uadat dormitum. Sequenti autem die, per duas horas ab ortu Solis, *intrēt Balneum dictæ Aquę *tepidū. vſque ad gulam; & ibi per horam, vel dimidiam *morentur, donec videant digitorum extremitatem corrugari. tunc *Balneum egrediantur, & lectum intrent; & ibi quieſcant, non dormiendo, donec ſudauerint: & tunc ſe pannis iubeant exſiccari. ſi vero non *ſudauerint, ſaltem ibi per horam quieſcant; deinde exſurgant, & per dimidiam horam quieſcant; & poſtea prandium ſumant. quo aſſumto, *iocis & honeſtis voluptatibus indulgeāt vſq; ad duas horas ante cenam: & iterum Balneum intrent, ſi fortis aderit virtus; & ſi debilis, ſufficit ſemel in die Balneum intrare: & proſequantur de Balneo, vt dictum eſt de introitu Balnei ante prandium. poſtea cenent hora debita: & ſimiliter vadant dormitum. & ſic perſeuerent *per ſingulos dies, quouſque viderint Aquam, ſicut biberint claram exire. nam tunc denotat purgationem perfectam: quod communiter erit vſque ad xx. dies, bibendo vna die; & altera, non: & die intermedia, Balneum intrando. Si autem quis videat ſe multam

*Coriandrum confectum qđ
*uadunt
*intret
*tepidæ
*permaneant
*Balneo
*ſudarent
*prandio gaudeant uſque
*dietim, *uel* quotidie

*xiij. Aquam poſſe bibere; non tamen tranſeat*xviij. vel xx. cyathos continentiæ xiiij. vnciarum, qualibet die: quia multa Aquæ aſſumtio aggrauat ſtomachum, ex quo a natura non regulatur; ſed ſtomachum relaxat, & deſcendit ſine humorũ *corporis melius eductione, & ſine aliquo*cordis iuuamento. neceſſe enim eſt, ſi operari debet, quòd tempore debito moretur in ſtomacho. Tempus autem in purgatione, ſecundum Aquæ citam & tardam operationem, abbreuiari, & prolongari poteſt.

CAPVT QVINTVM.

Solium, ſeu Balneum.

VOLENS autem ſolum balneari, & non bibere, facta purgatione medicinali, debet ſingulis diebus Balneum intrare; & ſi debilis fuerit, intret ſemel in die; ſi fortis, bis intret, ſcilicet mane & ſero, per duas horas ante cibum, ordinem ſupraſcriptum ſeruando, quouſque ſit liberatus.

CAPVT SEXTVM.

Stillicidium, ſeu Gutta.

PATIENTES autem catarrhum poſſunt ſumere Guttã ſuper caput ſecundum hunc modum. primo purgentur aut Aquam biben do, aut aliam medicinam ſumendo: +facta purgatione debita +vadant ad Guttam Balnei; aut +præparent ipſam cum aliquo vaſe proportionato ad tale opus. & ſi vellent ſumere ſuper verticem, extendant ſe ſupine; & ſi ſuper occiput, proni +in ventrem, & in faciem iaceant: & Guttam cadere faciant ſuper locum læſum ad minus per mediam horam. Sed quando accipiunt ſuper partem occipitis, vngantur nares, & frons oleo roſaceo, aut epithimentur cum Aqua roſata, ad repercutiendum materiam, ne eo fluat. Et ſi ſint fortis virtutis, poſſunt ſumere per horam, & bis in die, +videlicet in mane, & per duas horas ante cenam. & debent ſimiliter continuare per decem, vel duodecim dies; & plus, vel minus ſecundum iuuamentum quod percipitur. poſt Guttæ autem aſſumtionem quieſcant per horam in loco +ſeparato, cooperti ab aere frigido, humido, & ventoſo; deinde comedant.

*& facta

*uadat

*præparet

*ſuper uentrem

*ſcilicet

*temperato

*perseuerẽt quo usq; uiderint se liberatos.

& sic*agant, donec senserint se esse omnino liberatos.

CAPVT SEPTIMVM.

Lutum.

ET QVIA Lutum non minoris est virtutis, quàm Aqua, iccirco volentes vti ipso Luto, oportet quòd prius purgentur, aut*pharmacum sumendo, aut Aquam bibendo: postea Luto vtantur, in hunc modum. Accipiatur de pinguiori, & antiquiori Luto, quod cognoscitur ex lenitate, mollitie, & leuitate: & exponat se infirmus Soli cum membro ægrotante discooperto; & super membrum extendat Lutum*non multum grossum,*nec multum subtile, mediocriter extendendo: &*dimittat exsiccari a Sole. & cum exsiccatum fuerit, habeat Aquam Balnei calidam, qua membrum lauetur, donec totum Lutum ceciderit: postea iterum Lutum*renouet super membrum. & sic faciat ad minus quater in die: ac ita perseueret vsquequo senserit se liberatum. euitet tamen ne calor Solis residuum corporis multum calefaciat, & inflammet;*quia posset esse caussa maioris ægritudinis inducendæ.*& hęc suf-

*medicinam
*nec
*non
*dimittatur
*renouetur
*quæ possent, uel quod posset
*& sint hæc

ſufficiant, pro declaratione potus Aquæ, Balnei, & Luti.

CAPVT OCTAVVM.

Aer.

NVNC vero in regimine vitæ poſt receſſum a Balneo me extendo. Et quia vita per ſex rerum non naturalium regimen conſeruatur, iccirco modum earum declarabo. & primo de Aere. Aerem itaque inhabitent temperatum in caliditate, & frigiditate, declinantem parum ad ſiccitatem. debent præterea euitare Aerem nebuloſum, ventoſum, & maxime auſtrinum, humidum, & ſuperfluentem in qualitatibus primis.

CAPVT NONVM.

*Cibi. *De cibis ſumendis,

CIBENTVR pane frumenti bonæ terræ, & mundi a ſuperfluitatibus ſuis: ſitq; bene fermentatus, ac ordinate decoctus, temporis duorum vel trium dierum. euitent panem *Siliginis, Milij, & alterius generis; azymum, male coctum, & vetuſtum. Carnes ſint *Vituli, hœdi,

*Secales

*Vitulinæ

*annalis, *uel* anuualis — di, vel castrati*anniculi: & sint elixatæ. possunt etiã cibari carnib' pullorum iuuenum, perdicũ, phasianorum, & merularum elixatis, vt supra. debent insuper euitare omnes carnes aquaticas, & antiquas, salsas, & assatas, quomodocũq; ac omnia animalium interiora, præter hepata gallinarum. vtantur ferculo, vt panata, brodetto, pane infuso in aqua carnis, formentinis, farre, amygdalato, & oryza. Euitent omnia*holera, & fructus cuiuscunque generis; similiter omnia salsamenta, *acida, acria, ac multum dulcia. Tempus comestionis sit prandium, & cena hora sibi consueta; nihil aliud per diem comedendo, *aut bibendo. Vino vtãtur albo, claro, mediæ potentię, vel*aliquãtum debili; omne aliud euitando vinum, & cetera. minime autem tangant aquam dulcem, & *maxime in bibendo eam. *& hæc de cibo & potu satis sint.

*nocentia, ut holera

*acetosa, acuta, ac

*nec

*aliqualiter

*præcipue

*& de cibo & potu sufficiat.

CAPVT DECIMVM.

Repletio, & inanitio.

NON superflue se*repleant cibo, *& potu: sed moderate his vtantur, leuius tamen cenando. Euitent etiam superfluam inanitionem.

*impleant

*nec

di-

dimittant etiam euacuationes medicinales, nisi stante magna necessitate.

CAP. VNDECIMVM.

Motus, & quies.

MOTVS eorum sint ordinati, leuiter seipsos exercitando ante cibum per horam; quiescendo autem post ipsum. & si corpora remanerent sicca, fiat bis in hebdomada clystere, aut ex Aqua Balnei, oleo, & sale; aut ex aqua carnis, cassia fistula, oleo, & sale. *possunt etiam bibere aquam carnis ante cibum, utputa libram vnam, vel dimidiam. *& possunt bibere

CAPVT DVODECIMVM.

Somnus, & Vigilia.

SOMNVS eorum sit naturalis, dormiendo in nocte vsque ad medias tertias, totisq; viribus somnum vitando diurnum; & superfluas vigilias, maxime noctis. dormiant insuper in locis eleuatis, vt in solario, aut in loco *aliquantum a terra eleuato, non suffocato, nec humido; sed in qualitatibus temperato, aerem euitando frigidum, & multum calidum. *aliqualiter

CAP. DECIMVMTERTIVM.

Affectus Animi.

LAETENTVR demum animo ſemper quærendo *iocos delectabiles, *ſonos ſuaues, & *ſermones hilares. euitentq; omnia animum *perturbantia; *vt melancholiam, iram, rixam, cogitationes, coitum, viſum & auditum perterrefacientium. Regimen autem hoc continuetur ad quadraginta *dies, a die dimiſſionis potus Aquæ.

*locos
*ſocios
*loquelas ornatas
*triſtantia, *uel* conturbãtia
*&
*dies dimiſsiõis

Hæc ſunt Bartholomæe Ducum inuictiſſime, quæ in ſpem gratiæ tuæ, & commoda generis humani, de Tranſcherianis Balneis diligenter quęſita, & explorata mihi per multos annos, memoriæ tradenda exiſtimaui; vt, & Medici rationem vtendi his Balneis a nobis longa experientia probatam ſequi; & ægroti optatam corporis ſanitatem recuperare poſſint. Tu velim Opuſculum hoc noſtrum, qualecunque eſt, alacri animo ſuſcipias, & Clientem tuum Zimaliam tibi deditiſſimum, ſi mereri videbitur, diligas. Vale. penultimo Decembris. Anno Domini M CD LXX. Bergomo.

FRAGMENTVM

GVIDONI MEDICO BERG.

TRIBVTVM,

ex vetere libro manuſcripto ad verbum deſumtum.

De Balneo Tranſcherij ſecundum quendam ex iunioribus Medicis.

OC Balneum eſt in agri Bergomatis *valle, apud Monaſteriũ quarundam Monacharum ibidem habitantium, vbi dicitur Salina: cuius Aqua ſimpliciter accepta abſque dulcis Aquæ permiſtione conformis eſt, & ſymbola Aquæ Porretanæ; quaſiq; in nullo differt. Nitroſa enim eſt, atque ſulphurea, lapillos in ea conſiſtentes albos oſtendens, ac ſulphureos, atque aluminoſos: & eſt odore, ſapore, atque claritate in omnibus eidem conſimilis; parumq; calida, ſicut illa. Huius princeps virtus, & facultas eſt infectionibus cutaneis, ex hepatis vitio procedentibus ſubuenire. Homines enim, & canes, ceteraq; bruta ſcabie, impetigine, ſerpigine, tinea, alopecia, &, vt vulgo dicunt, ſticia detentos, *repetita lotione, *præmiſ- ſis

*comitatu

*ſui iterata
*præhabitis

ſis purgationibus (ſaltem in hominibus) mirabiliter, ex toto emendat, &*curat. Secunda eius vis*naturalium partium, & nutritioni ſeruientium aperit vias, & nephiticorum meatus dilatat. Tertia eius vis, quòd bibita prius calefacta, viſcera potenter expurgat. ſed hic magna circa *viuendi rationem neceſſaria fuerit diligentia. quoniam ferme in ipſo Balneo vidi pridē nonnullos in hydrope vel aſcite cōfirmatos ad mortem adduci; & quoſdam ex continuato eius potu abſque viuendi doctrina cachecticos fieri, & demum interire: ſicuti Sacerdotem quēdam nobilem ibidem Capellanum ex frequenti eius potu deficere conſpexi, multiplicatis tamen primo erroribus. Et Medicus quidam Brixienſis, non ignarus, ſemper tamen neuter, & gibboſus, eius quidem experientiam cum vtilitate diebus ſuis frequenter eſt adeptus.

*corrigit.
*nutritiuorum
*diætam

Guid. Fragmen. finis.

IO. BAPTISTAE SVARDI BERG.

Tractatus

*DE BALNEIS VALLIS *Transcherij.* *Triscurij

Situs, & restauratio Balneorum. Cap. I.

ALNEA Vallis *Transcherij in agro Bergomati distant ab Vrbe decem millia passuum Orietem versus. Ea iam vetustate pene collapsa, longe melius, ac sublimius, quam antea fuissent per Ill. ac potentem Bartholomæum Coleonum Capitaneum Generalem Serenissimi Dominij Venetorum, ac Ciuem Bergomi Magnificentissimum, rursus instaurata sunt, anno Dominicæ Natiuitatis millesimo quadringentesimo septuagesimo.

Condiciones, & ortus Aquæ. Cap. II.

AQVA ipsa *tactu frigida est, visu clara, sapore non molesto, vel abhominabili. Ori- *actu

tur sub terra plusquam brachia decem. Continet eam Puteus viuis lapidibus diligentissime constructus, ne Aqua alia dulcis, quæ circumquaque; aut scatet, aut *defluit, commisceatur. Ex illo Puteo vel manu hominum, vel rapido rotę cursu, quam perennis fons ibidem nascens, circumagit, Aqua ipsa hauritur: hausta in ahenum præparatum decurrit; ibiq; igni supposito, quoad satis est, calefit; calefactaq; diffunditur, mittiturque certis riuulis ad loca quattuor commode ad *sedendum, ac lauandum præparata.

*depluit,

*sudandum

Natura, seu Minera Aquæ.

Cap. III.

MINERA Aquæ sulphurea est. Conijcitur id ex eo ꝙ propius accedenti odor Sulphuris maxime insurgat: quòdq; si Argentum in Aqua ponatur, amisso pristino candore, illud statim rubiginosum redditur. Est etiam Aqua nitrosa, seu baurachia: nam Aues, & Quadrupedes præsertim tempore verno eam libentissime potant, ob saporem *Salis. vsque adeo enim salsa est, vt, si bulliat donec consumantur tres partes, Aqua ipsa prę nimia Salis mordacitate, in

*Salis nitri.

in ore contineri minime possit. Inde fit merito nitrositatis* solutiua, prout etiam ex operationibus, & effectibus illius perspicue cognoscitur. Etenim Prisci Medici determinant de effectibus cuiuscũq; Mineræ, præsertim Auicenna lib.j. Fen secunda, Doctrina secunda, Cap. decimonono, Summæ primæ: vbi lucide, & clare tractat operationes Aquæ sulphureæ, & nitrosæ, cuiusmodi hæc est.

*pungitiua, & resolutiua.

Operatio Aquæ.

Cap. IIII.

AQVA hæc, quantopere mirabilis sit & efficax, quotidiana docet experientia. valet enim ad curandas plures ægritudines, quam faciat Aqua* Porretina: nec tanti est periculi, aut metus, si forte in vsu ipsius, & vitæ regimine negligentius te habeas. Operatur autem in corpore humano quinque modis, Potu, Balneo, receptione Guttæ, Clysterizatione, & Linitione Luti, prout membra affecta sint, & morborum cura exigat.

*Porretana.

Medicina, & Virtus Aquæ.

Cap. V.

VSVS huius Aquæ curat dolorem capitis, *etiam antiquum, ſiue per eſſentiam, ſiue per colligantiam aliorum membrorum, præcipue autem ſtomachi, & matricis: ac capitis humiditates ſuperfluas exſiccat: cerebrumq; debilitatum confortat. Paralyſi, ſpaſmo, *tetano, tremori membrorum, neruorumq; *debilitati ualde confert. Oculorum *defectui ſubuenit. Tinnitum, & ſibilum aurium, & ſurditatem non antiquam curat: antiquæ vero non parum prodeſt. Stricturam narium, ſeu coryzam ex catarrho curat. At catarrho cuiuſque condicionis valde prodeſt. Debiliter olſacientibus ſubuenit. narium fœtorem curat. Humiditatem linguæ conſumit. Raucedinem vocis ex humiditatibus clarificat. Vuulam prolongatam, alcola, vlcera oris, & gingiuarum curat: oriſq; fœtorem remouet. Difficultati anhelitus, & aſthmati valde confert, & curat, ſi non ſint antiqua. Tuſſim curat, ſi nō ex phthiſi eſt, & *vulnere pulmonis. Debilitati ſtomachi mire ſubuenit. appetitum perditum recuperat. ſitim extinguit. vomitum curat: ipſumq; ſtomachum ab omnibus

*&
*Delendum tetano,
*debilitati omni
*affectui
*vlcere

ſu-

ſuperfluis humoribus, & a comeſtis, quæ digeri non poſſunt, purgat. *Duritiam ſtomachi, & ſplenis tollit. oppilationes hepatis, ſtomachi, ſplenis, *menſtruorum, & aliorum membrorũ tollit. Curat etiam Ictericiam hepaticam, & ſpleneticam: ad oppilatosq; ſumma eſt medicina; & ad hydropicos: clarumq; ac bonum *colorem efficit. Inteſtina mundificat; a ſuperfluitatibusque purgat quibuſcumque: vermes expellit; & alia animalia quacunque de cauſſa in eis exſiſtentia. quare dolorem colicum, & iliorum curat. Arenam ex renibus excludit: renesq; mundificat: & eorum debilitati confert. Veſicam mundat: & lapidem in ea non confirmatum rumpit, & expellit. Ardorem vrinæ curat magnifice: & frequentem mictum tollit. non valẽtibus etiam vrinam retinere ſubuenit: nam mirabiles effectus in paſſionibus renum, & veſicæ operatur, & in breui tempore, cuiuſcunque ætatis, & condicionis exſiſtant, vti longo tempore expertus ſum; & præſertim a duobus menſibus citra. Matricem purgat: fluxum materierum albarum *curat. oppilatas matrices deoppilat: & mulieres ad conceptum præparat mirabiliter. Dolori dorſi, ancharum, *ſciaticæ, podagræ, ac chiragræ confert valde. Non

*Duritiem

*meſaraicarum,

*odorem

*& rubrarum curat.

*iſchiadi,

va-

valentibus se mouere propter neruórum debilitatem, etiam ex vulneribus, & contusionibus, mire opitulatur. Tineam curat, asafati, & pustulas corporis, scabiem, pruritum, impetiginem, serpiginem, vlcera maligna, & crura marcida, & inflata. Compluries insuper leprosos curauit, ac de præsenti curat. Debiles fortificat. Extenuatos, & macilentos impinguat. Febribusque antiquis, & humoralibus subuenit: Diuino semper accedente Numine, & auxilio. Amen.

Reliqua interciderunt.

EX ANDREAE BACCII ELPIDIANI

Opere

De Balneis Lib. V. Cap. IV.

excerpta.

Aqua Treſcuriana ſub Bergomo.

VB Bergomo decem mill. paſſ. erat Puteus quidam, qui ex antiquo (vt cernitur) Salis conficiendi vſu, Salina dicebatur. *Salina puteus.* Quam tamen ſeu prauo Sulphuris odore deſtitutam, ſeu qualibet (vt vſu euenit) temporum iniuria, ſiue hominum inſcitia diſiectam, iam auorum memoria ſumtibus Bartholomæi Coleoni, Reipublicæ Venetæ militis ea ætate famoſiſſimi, in balnearum, ac potuum medicatorum vſum receperunt, idoneiſque ad hæc miniſteria domibus inſtaurarunt. Mineram varijs experimentis *Minera.* inuenerunt a prædominio ſalſam, ac nitroſam, & quæ ab occultis eius terreni miſturis, non mediocrem ſulphuris habeat partem; nec minus *Vſus.* vſu, nam aliarum id genus laxatiuarum aqua-

rum more exhibitę, per aluum nonnullis, & per vrinas, interdum per vomitum operātur. nec desunt qui se alternis diebus in tepidos immergant fontes, ad sudationes ciendas : quos ad communia instituta nostra remittimus. Ceterum has etiam Aquas vsu duciæ accipiunt, nec non in lutamentis; cum tanta in singulis vtilitate, vt balneis Aponi non sint postponendæ: nisi tantum ausus sit in gratiam patrię addere Ludouicus Zimalia medicus Bergomensis, à quo hęc accepimus. Nutricionis membra omnia iuuant abstergendo, ac siccando, inęqualia, & tam frigida, quàm calida faciendo æqualia. Flatus discutiunt, & frigidos intestinarum mucores. colicæ, iliacæ, vterique tumefactionibus benefaciunt. Vrinarias omnes passiones, & calculos, & difficultatem vrinæ, & ardorem sanant. Sitim mendosam corrigunt, hydropem, obstructa viscerum, ac pectoris, & asthmata digerunt. In Solijs iuuant podagricos, atque arthriticos. Sub ducia autem faciunt aduersus catarrhales dispositiones, tàm quæ in capite hærent, surditas, tinnitus, stupor, dolor; quàm quæ ad infernas partes communicantur, spasmus, resolutio, tremor. Qui verò inueteratas, durasque in articulis defluxiones sustinent,

operationes.

nent, ſalutari admodum horum fontium cæno illutari ſolent. Scabiei, pruritui, ac omni ſubcutaneorum vitiorum generi medentur. Tota æſtate eliguntur, etiam ſub Sirio, cùm ob regionis iuxtà Alpes algorem, tùm ob remiſſam naturaliter harum aquarum caliditatem. Electio

---

Finis.

